

Дзядевич Т. М.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЄВРОПИ У ПОВОЄННІЙ ПРОЗІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА (1946-1948 роки)

Статтю присвячено аналізу дискурсу Європи у літературі українського соцреалізму. Авторка звернулася до тексту Олесь Гончара «Прапорonosці» (1946-1948), а також оповідань і щоденникових записів того періоду.

Мене війна веде все далі
Просторами чужих земель.
Де й наші птиці не літали,
Іду, мов давній менестрель.

Я вірю в пісню, як в молитву,
І смерть, здається, на війні
Щадить мене в найтяжчих битвах
За... недоспівані пісні.

Олесь Гончар

Дослідження, пов'язані з аналізом європейського дискурсу, вкотре стали актуальними серед сучасних гуманітарних розвідок. Актуалізацію теми «Європи» можна пов'язати з пере-

осмислення феномену «європейськості» і розширення меж Європейського Союзу. Хоча, звісно, осмислення того, чим є Європа, сягає часів античності, не кажучи вже про те, що все XX століття відзначене дискусіями про Європу і переприсудженням європейських мап. Якщо попередні часи позначені активним зацікавленням європейців у пізнанні «іншого» за межами Європи, то приблизно у другій половині XX століття інтерес науковців зосередився на осмисленні того, чим є Європа і де пролягає її межа.

Проблема європейського дискурсу ґрунтується на аналізі бінарної опозиції «свого» та «іншого» в усіх різноманітних вимірах цього протиставлення. Збірка наукових праць «Європа та «інший» і як «інший» [1] присвячена розгляду саме цієї проблематики. Питання «іншості», а також присутності/відсутності, приналежності/алієнації Європи, європейськості може мати безліч інтерпретаційних ключів і важливих топосів. Проте цікаво поставити питання у зворотному напрямі, а саме: «Європа як «свій». У вступній статті «Європа як дискурс» Бо Страт (Bo Strath) теоретично обґрунтував ідею європейського дискурсу [1; 13-44]. Серед його роздумів є важливим зауваження про те, що ідентичність не завжди може отожднюватися з дискурсом, а дискурс не є відповідником ідентичності. Це саме для осмислення української ситуації, оскільки свідоме дистанціювання від «Європи» українських радянських письменників (що є цілком зрозумілим в умовах радянського режиму) часом демонструє підсвідому приналежність до європейського дискурсу, закоріненість у європейській традиції.

Вважаємо за необхідне зробити ще одну теоретико-методологічну ремарку. У полі зору сучасної філософії перебуває категорія «іншості». У своєму дослідженні ми звертаємося як до категорії «іншого», так і до категорії «чужого». Якщо бодай пунктирно окреслити лінію розходження цих двох понять, то цим маркером є ставлення «я». Стосовно «іншого» «я» прагне зберегти дистанцію, воно поважає його автономію і не намагається змінити. Натомість до «чужого» ставлення є емоційно забарвленим. Його намагаються змінити, привласнити, зробити «своїм», подолати дистанцію, яка розділяє.

Тому не можна не згадати останню книжку Івана Павла II «Пам'ять і ідентичність», де він узагальнив історичний досвід європейців у XX столітті [2]. Ця книжка є важливою для визначення не стільки «іншого», скільки «свого». У цих розмислах над долею Європи, і передусім Центральної Європи, Іван Павло II говорив про те, що об'єднує, що зближує, що є «своїм» для європейців. Адже християнство для європейців є чимось більшим за релігію – це світоглядна парадигма, одна з основ європейської ментальності.

Автор звернувся до контрверсійних питань, що стали особливо актуальними у XX столітті, таких як збереження власної ідентичності, свобода, достоїнство, поняття Батьківщини, відносини між Цервою та Європейським Союзом, місце і роль Центрально-Східної Європи та Польщі у процесі нової евангелізації тощо. На жаль, християнська засада месіанства і місіонерства дуже часто супроводжувалася колоніальним експансіонізмом і використовувалася як ідеологічне підґрунтя. Це було характерним для імперій у всі часи, і XX століття, хоч як сумно це визнавати, не стало винятком.

Радянська ідеологія успішно асимілювала християнську місіоністичну риторіку. Нарачія текстів про радянських воїнів-визволителів, які рятують Європу від коричневої чуми фашизму і водночас сіють зерна доброго, світлого, вічного (тобто марксизму-ленінізму), так само може корелюватися із середньовічною травелоґою, лицарськими романами про визволення Гробу Господнього. У збірнику наукових статей «Нарачія і нарація» за редакції Гомі Бгабги частково порушується питання колонізаторської місії в нарачії певних репрезентативних творів [3].

Проте не можна заперечити об'єднуючу роль християнства у формуванні європейської цивілізації. Філософ Рене Браг докладно описав походження європейської свідомості. Цінність його праці полягає у тому, що він насамперед звернув увагу на те, що об'єднує, а не роз'єднує мешканців Європейського континенту [4]. Він звернув увагу на те, що християнство, як і іслам, закорінене в спільній іудео-єлліністичній традиції. На сьогоднішній день більш продуктивним є пошук спільного, об'єднуючого начала, ніж активне акцентування на розбіжностях.

Сучасних досліджень, де б аналізувався образ Європи в українській культурі, небагато, і в основному вони стосуються періодів бароко і романтизму, або ж періоду після 1991 р., коли Україна здобула незалежність. Давня праця, де частково порушується проблема «європейськості» і яка стосується української літературної критики 20-30 років XX століття [5; 137], на жаль, мало відома загалом. Сучасних робіт, присвячених воєнному і повоєнному періоду, практично не існує. Разом із тим, аналіз образу Європи в українській свідомості радянських часів дає можливість простежити тяглість європейської традиції в українському контексті, а також її своєрідність за радянських умов. Адже реконструкція свідомості радянських часів дозволить краще збагнути сучасність. У випадку України дискусії навколо євроінтеграції стануть зрозумілішими, якщо детально проаналізувати, яким чином формувався світогляд українців після 1945 року.

Для аналізу ми обрали творчість Олесея Гончара повоєнного періоду, а саме: трилогію «Прапорносці» (1946-1948), низку новел, написа-

них приблизно в цей період, а також «Щоденники» Гончара періоду 1943-1948 років. Автор і тексти були добрані не випадково. Перш за все, Гончар є одним з найяскравіших і найтиповіших представників *української радянської літератури*. Його біографія — яскраве втілення успішності радянської людини, яка виросла в Радянському Союзі й усе життя присвятила роботі в ідеологічному апараті, проте не втратила широті, людяності та віри в Бога. Релігійність Гончара відіграє не останню роль у контексті даного дослідження, оскільки християнський світогляд є однією з домінуючих констант європейської ментальності. І трилогія, і новели повоєнного періоду мають автобіографічний характер, тому при аналізі й зіставленні з приватними записами тих літ унаочнюються деякі важливі аспекти творчої лабораторії автора, логіка селекції матеріалу: що може стати набутком громадськості, а що належить до приватної сфери. «Щоденники» були редаговані і вперше опубліковані дружиною письменника вже після його смерті у 2002 р., тобто після здобуття Україною незалежності.

Якщо стосовно «Щоденників» нас, окрім іншого, цікавить безпосередність і достовірність авторських спостережень (хоча тут слід врахувати «людський фактор», адже матеріали готувала до друку близька письменнику людина), то під час аналізу художніх творів ми використали «класичну» редакцію твору видавництва «Дніпро» 1987 р., оскільки нас цікавить матеріал, який призначався безпосередньо для радянського читача і мав служити формуванню його світогляду. З останніми подіями Другої світової війни, власне, як і з сусідніми країнами, які згодом мали «щастя» увійти до блоку соціалістичної співдружності, співвітчизники були знайомі зі стінонок роману Гончара.

Текст «Прапороносців» і новела «Модри Камень» входили до шкільної програми з української літератури для учнів старших класів. Враховуючи те, що в Україні середня освіта була обов'язковою для всіх громадян, з цими творами мали бути ознайомлені практично всі дорослі громадяни країни. Себто ці тексти були вагомим чинником формування суспільної свідомості українських радянських людей.

Хочу зазначити, що ми свідомо не долучили до даного дослідження аналіз збірки подорожніх нарисів «Зустрічі з друзями. Нариси про Чехословаччину» (1950), оскільки ця книжка належить до якісного нового етапу як в історії країни/країн, так і в біографії самого автора. Ці нариси стосуються періоду відбудови терену, понівеченого Другою світовою війною, і створення нового політичного простору країн соціалістичної «співдружності». Автор тут також виступає у якісно новій ролі - він приїхав з радянською делегацією «перевірити» успіхи розбудови соціалізму у дружній Чехословацькій республіці.

Роздумуючи над питанням (не)присутності, (не)представленості європейського дискурсу в літературі українського соцреалізму, можна виділити низку аспектів, які так чи так дотичні до основної теми. Важливим моментом є відмінність «внутрішньої» і «зовнішньої» присутності Європи. Європа як об'єкт спостереження, об'єкт дослідження автора (у нашому випадку Олесе Гончара), Європа як материк, як сукупність країн, культур, народів, як єдність духовних цінностей, врешті-решт, як певний рівень матеріального добробуту. Варто також відзначити приналежність самого тексту до європейської культури або європейський тип мислення самого автора, вихованого на традиціях європейської культури; наявність інтертекстуальних зв'язків з європейською класикою, інтенсивна присутність християнської свідомості, а також «перенесення» і маніпуляція християнською риторикою у пропаганді соціалізму. На наше переконання, ці моменти пов'язують текст Гончара з європейським дискурсом, і тому годиться їх докладніше розглянути. Також не можна забувати про топос соціалізму і комуністичної пропаганди.

Соціалістичний реалізм передовсім асоціюється з російською радянською літературою. Більшість сучасних досліджень присвячені аналізу російського соцреалізму, або його зіставленню з німецьким соціал-національним мистецтвом 30-х років ХХ століття [6]. Втім, це було загальноєвропейське явище [7], власне, як і комуністична ідеологія не була винаходом В. Леніна чи Й. Сталіна.

Кажучи про центральноєвропейську ідентичність, можна відзначити, що у тексті Гончара з новим акцентом зазвучав романтичний мотив слов'янського братерства. Популярна на початку ХІХ століття ідея слов'янської єдності була повному задекларована молодим письменником. Принагідно можна зазначити, що особлива увага і любов Гончара до чехів, словаків, моравів може мати як автобіографічне, так й історико-культурологічне пояснення. Будучи студентом-філологом, він добре знав про вплив чеських будителів-просвітників на розвиток української національної свідомості й літературу романтизму. Власне, у тексті «Прапороносців» чітко виявляється різниця між категоріями «свого», «іншого» і «чужого».

Можна згадати принаймні два сучасних збірника наукових статей, де в той чи інший спосіб порушується проблема аналізу європейського дискурсу в культурі та літературі [8-9]. Цікаво, що перша зі згаданих книжок упорядкована за принципом пошуку спільностей. Тобто подані в ній статті присвячуються переважно аналізу «свого», й автори висвітлюють спільні риси, притаманні європейській свідомості, начала, що об'єднують, тобто декларується присутність

Європи, належність до європейського дискурсу, до європейської історії.

Натомість збірник наукових праць, виданий у Москві, концентрується на аналізі Європи як «іншого», причому не тільки у російському контексті. Цікаво, що в дослідженнях, присвячених Польщі, європейський дискурс так само здебільшого аналізується як вияв «іншого» у польській свідомості. Загалом книжка «Міф Європи» могла би стати предметом окремого аналізу, оскільки вона не є вільною від тенденційності, зумовленої давньою традицією протистояння «Схід - Захід» у російській культурі. Досить часто автори, аналізуючи, як вони вважають, польський чи російський матеріал, насправді мають справу з українським контекстом (особливо коли йдеться про XVII чи XVIII століття), але не зазначають цього.

Стосовно ж української ситуації, то дискусії переважно ведуться навколо проблеми «Україна між Сходом і Заходом», що було ґрунтовно проаналізовано Наталією Яковенко [10]. Авторка подає докладну бібліографію з цього питання. Цікаво, що, незважаючи на заданий самою назвою концепт «між», українські науковці і публіцисти здебільшого сконцентровані на аналізі західного дискурсу, при тому мало приділяючи увагу Схові. Така ситуація має багатоаспектне пояснення. Проте прагнення за будь-яку ціну обґрунтувати свою приналежність до Заходу і дистанціюватися від Сходу також важко визнати позитивним, бо воно свідчить про брак самоповаги і комплекс меншовартості. Адже цілком очевидно, що протягом століть українська ментальність формувалася в тісному зв'язку як з османським Сходом, так і з євразійською Росією. Тому необхідно брати до уваги всі націотворчі чинники, попри те, що часто Схід автоматично привірюється до чогось другорядного і не вартого уваги. Едвард Саїд докладно описав механізм упослідження східної культури в нині класичній праці з постколоніальних студій «Орієнталізм» [11].

Утім, у текстах Гончара Схід є абсолютно самодостатнім, і ця самодостатність має багатоплощинний вимір. Автор звертається і до історичного образу українського степу, і до ментальної відмінності між східним і західним мисленням. Протиставлення на рівні Схід - Захід, безперечно, присутнє, проте обидві категорії є рівнозначними, він не дає їм оцінкової характеристики. Цікавою, як на текст радянської літератури, є певна «децентралізація» простору. Центр у тексті є рухомим. Інколи це — Москва і все, що з нею пов'язане, виходячи з тогочасної історично-політичної ситуації, але набагато частіше центром є Україна, що робить текст «Прапорноносців» цікавим із перспективи постколоніального аналізу.

На нашу думку, в тексті Гончара важливу роль відіграє не тільки зображення або рефлексії

з приводу «реальної» Європи, а й конкретні ландшафти, - в тексті чимало уваги приділено саме географії. Перед очима читача постають і зубожілі румунські села, і Трансільванія, читач бачить угорські поля і вулиці Будапешта, разом з вояками 2-го Українського фронту долає Альпи і насолоджується красою золотої Праги... Автор надзвичайно детально прописує маршрут, яким рухалася армія, і ніби дає змогу читачеві пережити разом цю мандрівку Європою.

Неабияку роль відіграє присутність Європи «дискурсивної», тобто виявлення в тексті європейської ментальності, зв'язок з європейською літературною традицією, звернення до європейських духовних цінностей. Багато в чому це йде від особистості автора, котрий був віруючою людиною і не вельми старанно приховував свої релігійні переконання. Багато чого він отримав завдяки сільському вихованню в народних традиціях. У його щоденнику є записи, які не залишають сумніву щодо авторського світогляду. Подаю мовою оригіналу:

28.07.[1944]

Я релігійозен. Я верю в Бога [12; 53].

13.08.[1944]

Зачем и я еще призывал к убийству? Прости, Господи, меня, великого твоего мученика [12; 54].

10.02. [1944]

Це любив говорити і веселий Хаєцький. Тепер він уже не шукає дороги. Знайшов. Єдину і вічну. В краший із світів [12; 65].

Таких прикладів можна навести безліч. Їх рясно не лише у приватних нотатках, а й доволі багато розкидано по художніх текстах. У творах бачимо велику кількість прямих цитат, алюзій на святе письмо. Використання Гончаром християнської символіки могло би стати темою самостійного дослідження. В описі пейзажу практично завжди присутні церкви, костели, письменник звертає увагу на християнські календарні свята. Це не лише світ, який автор спостерігає на чужій, не своїй території. Це так само атмосфера, в якій живуть персонажі його творів.

Виникає питання, яким чином це могла пропустити радянська ідеологічна цензура. Відповіддю, на нашу думку, може бути те, що в надзвичайно критичній для держави ситуації війни на певний час були призупинені репресії на релігійному ґрунті, а також те, що поряд з тими «зблисками» релігійної свідомості в тексті Гончара повсякчас апологізується комуністична свідомість. Моральний кодекс будівника комунізму не конфліктував з основними християнськими заповідями. Не є нашим відкриттям, що радянська влада у страшенно казуїстичний спосіб запозичила багато зі світоглядної парадигми християнства.

З європейським дискурсом текст Гончара пов'язує сама концепція роману «Прапорноносці», його орієнтація на середньовічний лицарський

роман. Гончар творить героїчний епос радянського народу, а форму, структуру запозичує із західноєвропейської лицарської культури, що, між іншим, так само пов'язана з християнством. Звернення до лицарства не безпідставне, адже автор практично спирається на середньовічний сюжет про визволення Гробу Господнього, точніше, - переносить його у сучасну йому дійсність.

У справедливих арміях доля завжди прекрасна! [13; 50].

Постійна згадка про лицарство дає підстави говорити про те, що це не випадкова метафора, а свідомий вибір. Маємо класичну структуру роману-травелоги: благородні лицарі, які мають на меті визволити людство від коричневої чуми. Є любовний трикутник: Брянський, Черниш, Ясногорська, але кохання їхнє платонічне, не затьмарене жодними фізичними стосунками; є відданий паж - Маковей, безнадійно закоханий у Ясногорську. Поетизація вірності проходить червоною ниткою крізь усю трилогію. Воїни наділені лише благородними почуттями - жодного негідного вчинку, який би міг очорнити образ радянського воїна-визволителя.

Не можна сказати, що автор був несвідомий, закривав очі на дійсність, не бачив реальних речей. У його щоденниках є згадки і про мародерство, і про гвалтування радянськими воїнами місцевих жінок, і про негідну поведінку жіночвійськовослужбовців. Все це є, і він свідомий того. Його кохання до словачки Юлії було також далеким від платонічного. Проте цьому всьому немає місця у поведінці головних персонажів трилогії. За всіх інших автор як деміург-творець не відповідає, але й не закриває очі на такі речі. Інакше кажучи, про те, що через ідеологічні настанови просто не могло статися у дивізії Брянського, він натякає як на таке, що могло бути в інших дивізіях, просто за законами жанру він змальовує своїх героїв вільними від усього цього - вони ідеальні. Звісно, важко дивитися на воїнів радянської армії як на шляхетних лицарів-визволителів, знаючи історію і те, якою ціною далось визволення Європи, і що сталося після закінчення війни. Проте історія середньовічних воєн також не була замиською прогулянкою.

На зв'язок із християнством вказує також і концепція місіонерства. З тим нюансом, що радянські воїни несуть народам Європи не живе Слово Христове, а марксизм-ленінізм. Причому вони так само, як правдиві лицарі й монахи, діють і словом, і вчинком, щоденним прикладом пропагують переваги соціалізму, колективізму над буржуазним індивідуалізмом. Думаємо, що радянський режим після війни конче потребував такого пропагандистського міту. Причому не стільки назовні, скільки для вжитку на «внутрішньому ринку». Надивившись на індивідуальні господарства в Європі, радянські селяни, вчо-

рашні воїни, могли й засумніватись у перевагах колективної форми господарювання, що особливо небезпечним було в Україні, де селяни і в 20-30-х роках, м'яко кажучи, не дуже квапилися в колгоспи. Саме завдяки потужній силі самонавіювання ця трилогія отримала таке високе визнання у радянської влади - вона була створена у слухну мить у слухній формі.

Наступним моментом, що дає змогу говорити про дискурсивну Європу у творчості Гончара цього періоду, є, власне, марксизм, який не був російським винаходом, а від початку розвинувся у Європі і мав орієнтацію на світову революцію. Місцеві жителі у горах Трансільванії, щоб зробити радянським воїнам приємність, співають не радянський гімн, а співають Інтернаціонал, таким чином автор говорить про неминучість об'єднання народів для нового щасливого життя. Звісно, таке об'єднання можливе за допомоги і підтримки старшого і мудрішого брата, котрий уже подолав найважчу частину шляху і нагромадив власний емпіричний досвід. Звісно, це є своєрідний колоніалізм, замаскований під марксистську ідеологію. Проте колоніалізм так само був частиною європейського мислення і основою побудови імперій. Творення радянської імперії потребувало пропагандистського твору, і «Прапороносці» успішно зайняли цю нішу. Травелога, до якої належать «Прапороносці», є типовим жанром європейської колоніальної літератури, що відзначається в сучасних студіях із постколоніалізму.

По всьому тексту можна побачити інтертекстуальні алюзії, які пов'язують текст із європейським дискурсом. Ці прямі та непрямі цитати стосуються переважно попередніх культурно-мистецьких епох. Гадаємо, поясненням може бути те, що культура попередніх епох була зрозуміліша, доступніша середньостатистичному радянському реципієнту та й самому авторові. А книга призначалася для масового читача.

Максим Горький, теоретично розробивши концепцію соціалістичного реалізму, вказав, на які саме мистецькі твори Західної Європи потрібно орієнтуватися [14]. Пролетарський письменник орієнтувався переважно на романтизм і критичний реалізм XIX століття. Валерій Ванслов здійснив докладний аналіз дискусій, які тривали в 20-30-х рр. XX ст. із приводу естетики марксизму-ленінізму [15; 6-24]. На момент написання Гончаром роману «Прапороносці» всі дискусії уже припинилися. Проте це не суперечило світоглядю переважної кількості письменників другої радянської генерації - тих, котрі мали пролетарсько-селянське походження й отримали вже радянську освіту, максимально віддалену від модернізму чи абстрактного мистецтва.

На початку 50-х років Гончар із радянською делегацією відвідав Західну Європу і Сполучені Штати Америки. З його щоденників видно, що мистецтво попередніх епох було йому доступне

і зрозуміле, викликало захоплення. Багато теплих вражень він виніс для себе з відвідин Дувру, Собору Паризької Богоматері, проте музей сучасного мистецтва у Нью-Йорку нічого, крім негативних коментарів, у нього не заслужив. Разом з тим, джазовий концерт у Сан-Франциско викликав захоплення Гончара. Записи щирі і свідчать про певний тип освіти радянського письменника. Саме цим ми схильні пояснювати як особливий глибинний зв'язок із культурно-мистецькими епохами минулого, так і відсутність рефлексій щодо сучасного авторів європейського мистецтва.

Творчість Олеса Гончара другої половини 40-х рр. XX ст. засвідчує інтенсивну рефлексивність із приводу образу Європи у суспільній свідомості повоєнного періоду. Мапа Європи вкотре була переділена, і нова суспільно-історична ситуація потребувала своєї ідеології. Гончар створив текст, який, з одного боку, закорінений у європейську естетичну традицію, а з другого, - міг успішно використовуватися радянським ідеологічним апаратом для пропаганди нового політичного режиму.

У текстах Гончара маємо бачення Центральної Європи очима молодого українського *радянського* воїна, його рефлексії з приводу сучасного йому поділу світу на «своє», «інше» та «чуже». «Своїми» в його текстах є не лише радянські люди, а й брати-слов'яни, «іншим» - усе прогресивне людство, яке бореться з чумою фашизму і вирішило стати на визвольний шлях побудови соціалізму, а «чужим» - відповідно не тільки фашисти, а й ті, хто не бачать або не хочуть бачити простого люду і не хочуть будувати соціалістичного добробуту.

Незважаючи на ідеологічну заангажованість, Гончареві вдалося створити текст глибоко гуманістичний і спрямований на подолання внутрішньої кризи у складний переломний час. Творчість письменника у той період є цікавим поєднанням європейських морально-етичних цінностей із новими соціально-політичними умовами. Спостерігаючи за Європою, він не відмежує себе від неї на дискурсивному рівні, а засвідчує як власну, так і українську приналежність до європейської культури.

1. Europe and the other and Europe as the other / Bo Strath (ed.) - P.I.E.-Peter Lang, 2004.
2. Jan Paweł II. Pamięć i tożsamość.- Kraków: Znak, 2005.
3. Bhabha H. (ed.). Nation and Narration.- London, New Yourk: Routledge, 1990.
4. Brague.R. Eccentric Culture. A Theory of Western Civilization / Translated by Samuel Lester.- South Bend, Indiana: St. Augustin's Press, 2002.
5. Hordyns'kyj J. Literaturna Krytyka Pidsovjetskoji Ukrainy.- Lviv; Lemberg 1939; Ein Abrieb der Literaturkritik in der Sovjetukraine der 1920 - 30er Jahre, Herausgegeben und eingeleitet/von O. Horbatsch.- Munchen; Verlag Otto Sager, 1985,- 137 p.
6. Паперный В. Культура Два.- М., 1996; Гройс Б. Утопия и обмен.- М., 1993; Голомшток И. Тоталитарное искусство.- М., 1994; Социалистический канон / Под общ. ред. Х. Гюнтера, Е. Добренко.- СПб.: Академический проект, 2000; Gutkin I. The Cultural Origins of the Socialist Realist Aesthetic, 1890 - 1934.- Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1999.- Перелік можна продовжувати.
7. European socialist realism// Berg publishers Limited.- New York, 1988.
8. The Idea of Europe in Literature/ Ed. by Susanne Fendler and Ruth Wittingler.- 1999.
9. Миф Европы в литературе и культуре Польши и России/Ред. М. Лескинен, В. Хореев.-М.: Индрик, 2004.
10. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст., - К.: Критика, 2002.
11. Саїд Е. Орієнталізм.- К: Основи, 2001.
12. Гончар О. Щоденник.- К: Дніпро, 2002.
13. Гончар О. Прапорonoсці.- К: Дніпро,1987.
14. Горький М. О литературе,- М.: Советская Россия, 1980.
15. Ванслов В. Разработка эстетического наследия классиков марксизма-ленинизма // Из истории советского искусствоведения и эстетической мысли 1930-х годов.- М.: Искусство, 1987.- С. 6 - 24.

Tetyana Dzyadevych

THE PRESENTATION OF EUROPE IN OLES' HONCHAR'S POST-WAR PROSE (1946-1948)

The article is dedicated to an analysis of European discourse in Ukrainian socialist-realist literature. The author focuses on Oles Honchar's novel Praporonoсtsi (The Standard-Bearers) (1946-1948), and also on his short stories and diary entries of the period.